

А. О. Дробязко, О. О. Любіч

МОНІТОРИНГ РИНКОВОЇ ПОЗИЦІЇ БАНКІВ ІЗ ДЕРЖАВНИМ КАПІТАЛОМ

Проаналізовано спроможність банків із державним капіталом забезпечити функціональний стан фінансової системи в особливий період. На тлі незавершеного конфлікту на Сході України у І кв. 2015 р. в банківській системі відбувалася низка негативних макроекономічних процесів, зокрема стрімко девальвувала національна грошова одиниця й спостерігався високий рівень зростання цін як на споживчому ринку, так і на ринках товаровиробників. Банки в реальному вимірі зменшили кредитування фізичних і юридичних осіб, тривала демонетизація реального сектору економіки. У І кв. 2015 р. банки, котрі сформували резерви під активи, що перебували в зоні АТО та Автономній Республіці Крим, показали найбільші в їх історії збитки. Наведено результати здійсненого секторального аналізу поточного стану залучення та розміщення банками коштів від фізичних і юридичних осіб, а також НБУ. Розглянуто процеси на ринку цінних паперів, рефінансованих НБУ, і на ринку капіталізації банків. Порівняно можливості банків із державним капіталом і банків, що мають західний капітал, російський капітал та найбільшими банками з приватним українським капіталом. Обґрунтовано висновок, що банки з державним капіталом спроможні забезпечити функціонування банківської системи в особливий період. Запропоновано з метою подальшого інституційного розвитку управління державними банками створити єдиний координуючий орган управління їхньою процентною політикою у складі Міністерства фінансів України.

Ключові слова: банки з державним капіталом, моніторинг діяльності банків, особливий період.

Рис. 6. Табл. 7. Літ. 16.

А. А. Дробязко, А. А. Любіч

МОНІТОРИНГ РЫНОЧНОЙ ПОЗИЦИИ БАНКОВ С ГОСУДАРСТВЕННЫМ КАПИТАЛОМ

Проанализирована способность банков с государственным капиталом обеспечить функциональное состояние финансовой системы в особый период. На фоне незавершенного конфликта на Востоке Украины в I кв. 2015 г. в банковской системе имел место ряд негативных макроэкономических процессов, в частности стремительно девальвировался обменный курс национальной денежной единицы и наблюдался высокий уровень роста цен как на потребительском рынке, так и на рынках товаропроизводителей. Банки в реальном измерении уменьшили кредитование физических и юридических лиц, продолжался процесс демонетизации реального сектора экономики. В I кв. 2015 г. банки, сформировавшие резервы под активы, находящиеся в зоне АТО и Автономной Республике Крым, показали максимальные в их истории убытки. Приведены результаты осуществленного секторального анализа текущего состояния привлечения и размещения банками средств от физических и юридических лиц, а также НБУ. Рассмотрены процессы на рынке ценных бумаг, рефинансируемых НБУ, а также на рынке капиталов банков. Сопоставлены возможности банков с государственным капиталом и банков, имеющих западный и российский капитал, и крупнейших банков с частным украинским капиталом. Обоснован вывод, что банки с государственным капиталом способны обеспечить функционирование банковской системы в особый период. Предложено с целью дальнейшего институционального развития управления государственными банками создать единый координационный орган управления их процентной политикой в составе Министерства финансов Украины.

Ключевые слова: банки с государственным капиталом, мониторинг деятельности банков, особенный период.

© Дробязко А. О., Любіч О. О., 2015

Anatolii Drobiazko, Oleksandr Lubich

MONITORING OF THE STATE BANKS' MARKET POSITION

The article is dedicated to analysis of the state banks' ability to hold functional capacity of financial system in the special period. Against the backdrop of unfinished conflict in the East of Ukraine in the first quarter of 2015, the authors have identified several negative macroeconomic processes in banking system, as: sharp devaluation of the national currency and high increases in prices on consumer market, as well as on commodity producers market. Banks have reduced lending in real terms both for individuals and business entities, while the process of demonetization of real economy was proceeding. In the first quarter of 2015, banks that formed reserves for loan impairment on operations in the area of the ATO and Republic of Crimea have shown the greatest losses in their history. The article presents the results of the sectorial analysis of current processes of attracting and placing funds by banks from individuals and business entities, as well as from the NBU. The authors have considered processes in the market of Ukrainian sovereign bonds, as well as access of banks to capital, and it is provided comparative analysis of business opportunities for banks with state capital and banks with Western capital, Russian capital and the largest banks with private Ukrainian capital. It is made a reasonable conclusion that banks with state capital are able to keep the banking system in this special period. The authors have made a proposal for further institutional development of management culture in state banks: creation of single coordinating body to control the interest rate policy of banks with state capital in the structure of the Ministry of Finance of Ukraine.

Keywords: state banks, banks' monitoring, special period.

JEL classification: G20, G21, G28.

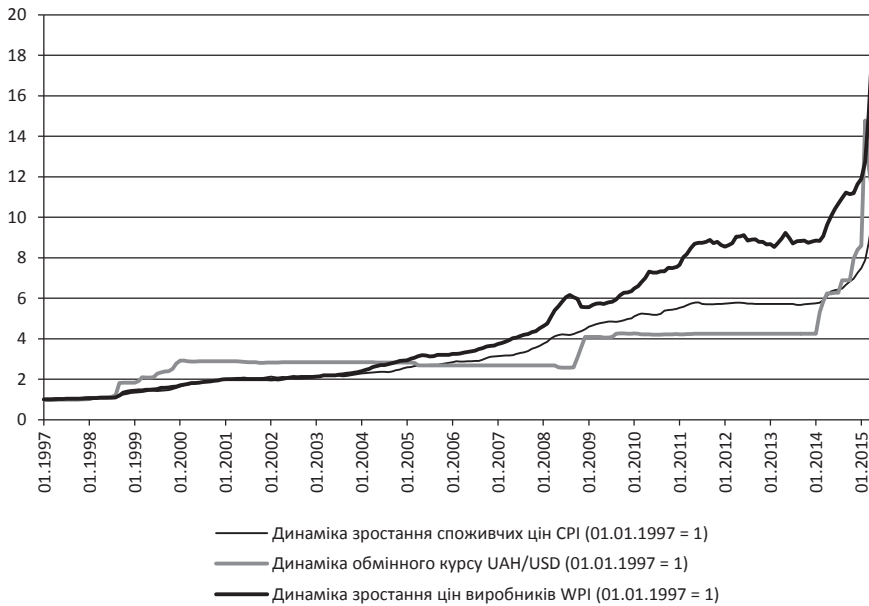
В умовах глибокої економічної та фінансової кризи, що склалася у 2014—2015 рр. постає потреба в забезпеченні інституційного розвитку публічних фінансів, спрямованого на подолання негативних економічних явищ. Одним із інструментів впливу на ринок є банки з державним капіталом, на діяльність яких уряд впливає через державні інвестиції й участь у корпоративному управлінні.

Стан банківської системи останнім часом аналізували українські вчені, зокрема, М. Алексеєнко, В. Базилевич, О. Барановський, З. Васильченко, О. Вовчак, В. Геєць, О. Дзюблюк, В. Коваленко, В. Лагутін, І. Лютий, В. Міщенко, С. Науменкова, В. Опарін, В. Федосов [1—15].

Мета статті — аналіз ринкової спроможності банків із державним капіталом щодо кредитування реального сектору. Крім того, за умови загострення конфлікту на Сході України ці банки повинні бути готові самостійно обслуговувати всіх економічних контрагентів, тому значну увагу приділено дослідженню їхньої ринкової спроможності контролювати ситуацію в особливий період.

Стійкий розвиток України не можливий без стабільної та потужної банківської системи, яка б забезпечувала дешевими фінансовими ресурсами домогосподарства та корпоративний бізнес. На жаль, тенденції розвитку банків у I кв. 2015 р. не є оптимістичними. У статті використовуються оброблені авторами інформаційні джерела Національного банку України (НБУ).

Макроекономічна ситуація у I кв. 2015 р. не сприяла розвитку реального сектору економіки (рис. 1). Коливання обмінного кусу гривні щодо долара США становили 48,8 % (від 15,76 до 23,45 грн/дол. США, з урахуванням того, що на

Джерело: складено за даними офіційного веб-сайту НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58038.

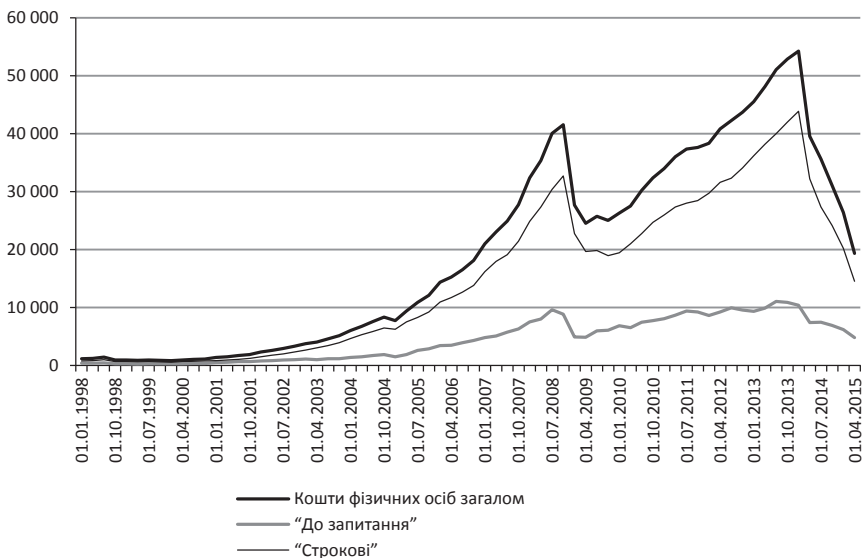
Рис. 1. Динаміка індексу споживчих цін (CPI), індексу цін товаровиробників (WPI) та обмінного курсу національної валюти (UAH/USD) в Україні в 1996—2015 рр.

1 лютого 2015 р. офіційний обмінний курс дорівнював 27,76 грн/дол. США). На тлі девальваційних процесів обмінного курсу гривні відбулося стрімке збільшення темпів зростання споживчих цін (19,2 % за I квартал) і цін товаровиробників (27,8 % за I квартал), зменшилися виробництво та експортно-імпортні потоки. Багато клієнтів опинилися на межі банкрутства і почали гірше обслуговувати свої боргові зобов'язання перед банками.

У статті наведено статистичний аналіз реакції банківської системи на такий макроекономічний шок у цілому та банків з державним капіталом зокрема. До групи державних банків належать: Укресімбанк (2-е місце за активами у системі), Ощадний банк (3-є), Укргазбанк (15-е), Родовід банк (25-е), Український банк реконструкції та розвитку (145-е), Розрахунковий центр (89-е), банк “Київ” (75-е), який на теперішньому етапі приєднується до Укргазбанку, Державний земельний банк (143-є). З огляду на незначні обсяги операцій банку “Розрахунковий центр” та Українського банку реконструкції та розвитку, Державного земельного банку, у статті увагу приділено переважно найбільшим установам.

Моніторинг сегмента пасивів банків у відносинах із домогосподарствами. За I кв. 2015 р. фізичні особи — вкладники банків зменшили залишки

коштів у банківській системі в національній валюті на більш ніж 19,7 млрд грн та у вільно конвертованій валюті (ВКВ) на майже 2,0 млрд дол. США. Обсяг цього сегмента пасивів знизився до 19,3 млрд дол. США в перерахунку на еквівалент за офіційним курсом НБУ (рис. 2). Обмеження, запроваджені НБУ майже рік тому на зняття готівки, у т. ч. строкових депозитів, за якими закінчився термін договору, не стимулювали у 2015 р. домогосподарства до нових заощаджень у банківській системі. Крім того, не стимулює депозитну активність непрозора політика НБУ, спрямована на вилучення з ринку неплатоспроможних банків і банків, котрі здійснювали “схемні” операції за результатами аналізу спеціалістів із фінансового моніторингу НБУ. Негативно також впливає введення податку на доходи з пасивних операцій.

Джерело: розраховано за даними офіційного веб-сайту НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.

Рис. 2. Динаміка коштів фізичних осіб у банківській системі у 1998—2015 рр. у еквіваленті млн дол. США за офіційним курсом НБУ

Ресурсну базу від домогосподарств втрачали найбільші банки як з українським, так і з російським та західним капіталом і державні банки (табл. 1).

На динаміку залучення депозитів у цьому періоді значно вплинуло виведення з ринку двох банків із приватним українським капіталом, які мали значний обсяг залучень на ринку, — “Надра” та “Дельта”. Залежно від того, наскільки коректно працюватиме Фонд гарантування вкладів фізичних осіб із цією великою групою кредиторів банківської системи, можна буде прогнозувати в майбутньому повернення їхніх ресурсів до системи. З-поміж державних банків позитивну динаміку в залученні строкових вкладів у гривні

Таблиця 1. Позиція банків на ринку коштів фізичних осіб

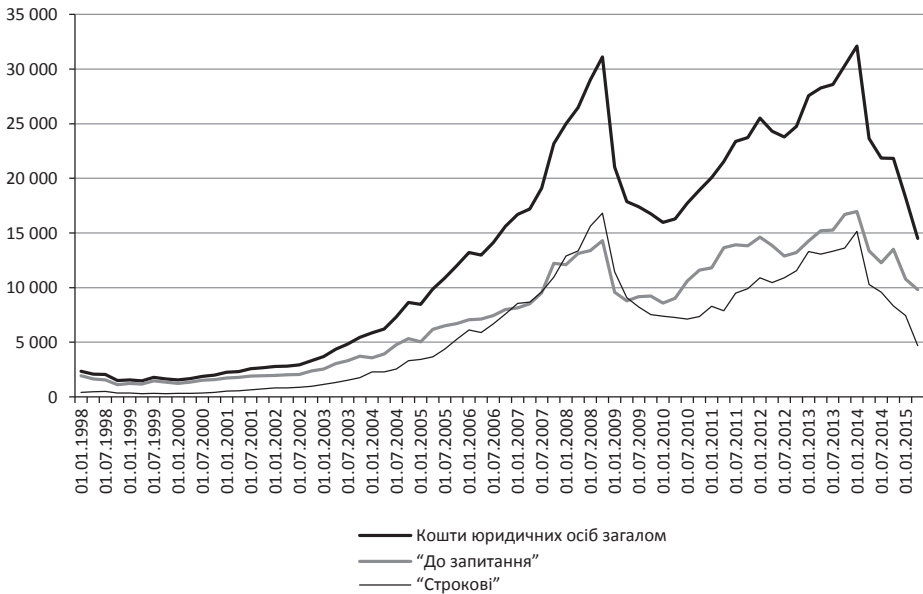
Банк	Станом на 01.01.2015			Станом на 01.04.2015			Зміна місяця
	Обсяг, млн грн	Місце	Частка, %	Обсяг, млн грн	Місце	Частка, %	
УКРЕКСІМБАНК	21 669	4	5,2	25 610	4	5,7	0
ОЩАДБАНК	35 826	2	8,6	39 907	2	8,8	0
УКРГАЗБАНК	6 705	15	1,6	7 907	14	1,7	1
КИЇВ	395	84	0,1	472	71	0,1	13
РОДОВІД БАНК	7	142	0	8	125	0	17
За банками з державним капіталом	64 601		15,5	73 904		16,3	
УКРСОЦБАНК	12 208	7	2,9	13 423	8	3,0	-1
ОТП БАНК	7 611	13	1,8	8 345	13	1,8	0
УКРСИББАНК	8 892	12	2,1	10 571	11	2,3	1
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	14 123	6	3,4	15 743	6	3,5	0
За найбільшими банками із західним капіталом	42 834		10,2	48 083		10,6	
ПРОМІНВЕСТБАНК	7 479	14	1,8	8 404	12	1,9	2
ВТБ БАНК	3 834	23	0,9	4 310	21	1,0	2
СБЕРБАНК РОСІЇ	9 332	11	2,2	11 245	10	2,5	1
АЛЬФА-БАНК	10 282	9	2,5	12 070	9	2,7	0
За найбільшими банками з російським капіталом	30 927		7,4	36 029		8,1	
ПРИВАТБАНК	107 024	1	25,7	120 522	1	26,6	0
ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	14 976	5	3,6	18 278	5	4,0	0
ПУМБ	12 146	8	2,9	14 072	7	3,1	1
ДЕЛЬТА БАНК	23 657	3	5,7	28 677	3	6,3	0
За найбільшими банками з приватним українським капіталом	157 802		37,9	181 549		40,0	
Інші банки	120 208		29,0	113 556		25,0	
За всіма банками	416 371		100,0	453 121		100,0	

Джерело: складено за даними офіційного веб-сайту НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=15141198>.

демонстрував тільки “Укргазбанк”. Слід зазначити, що частка групи найбільших банків на ринку зросла.

Технологічно державні банки задовольняють усі види потреб у взаєморозрахунках домогосподарств. Станом на 1 квітня 2015 р. сумарна частка банків із державним капіталом становила 16,3 %. Негативною тенденцією є те, що група таких банків на ринку пасивів домогосподарств не тільки конкурує між собою, а порівняно з банками з іноземним капіталом залучає кошти набагато дорожче. З огляду на те, що уряд має представництво у всіх колегіальних органах банків з державним капіталом, у Міністерстві фінансів України необхідно створити аналітичну групу, яка б оперативно аналізувала загальну ситуацію у банківській системі й надавала обґрунтовані рекомендації для координації діяльності комітетів з управління активами і пасивами державних банків. Кінцевою метою роботи такого органу має бути поступове здешевлення ресурсів як на залучення банками, так і на кредитування контрагентів урядових програм. Беззаперечним лідером у цьому сегменті пасивів є банк із приватним українським капіталом “Приватбанк” — 26,6 %. У цілому обсяг коштів домогосподарств у банківській системі скоротився до рівня IV кв. 2006 р.

Моніторинг сегмента пасивів банків у відносинах із корпоративними клієнтами. За I кв. 2015 р. кошти на поточних рахунках юридичних осіб у банківській системі зросли на 20,9 млрд грн, тоді як строкових зменшилися на 18,5 млрд грн (рис. 3).

Джерело: розраховано за даними офіційного веб-сайту НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.

Рис. 3. Динаміка коштів юридичних осіб у банківській системі у 1998—2015 рр. у еквіваленті млн дол. США за офіційним курсом НБУ

Зауважимо, що обігові кошти на поточних рахунках юридичних осіб у банківській системі у I кв. 2015 р. збільшилися на 2,4 млрд грн. Але якщо взяти до уваги незначний вплив коштів у ВКВ за цей період на рівні 80 млн дол. США, то не можна стверджувати про позитивні тенденції щодо впливу. Його обсяг зменшився до 14,5 млрд дол. США в еквіваленті за офіційним курсом НБУ.

Велика кількість виведених із ринку регулятором неплатоспроможних банків (47 за півроку) негативно позначається на ресурсах малого та середнього бізнесу, повернення заморожених обігових коштів є дуже проблематичним. За оцінкою, бізнес втратив у банках із тимчасовою адміністрацією 15 млрд грн. Реальну ресурсну базу, що залишилася в системі, можна оцінювати на рівні I кв. 2006 р.

За квартал частка банків із державним капіталом зросла майже на 3 % до 23,6 % (табл. 2). Лідером в цьому сегменті є «Приватбанк» з часткою 15,0 %.

Моніторинг кредитного портфеля фізичних осіб. Заборгованість за кредитами фізичних осіб перед банками за I кв. 2015 р. зменшилася на 3,9 млрд грн

Таблиця 2. Позиція банків на ринку коштів юридичних осіб

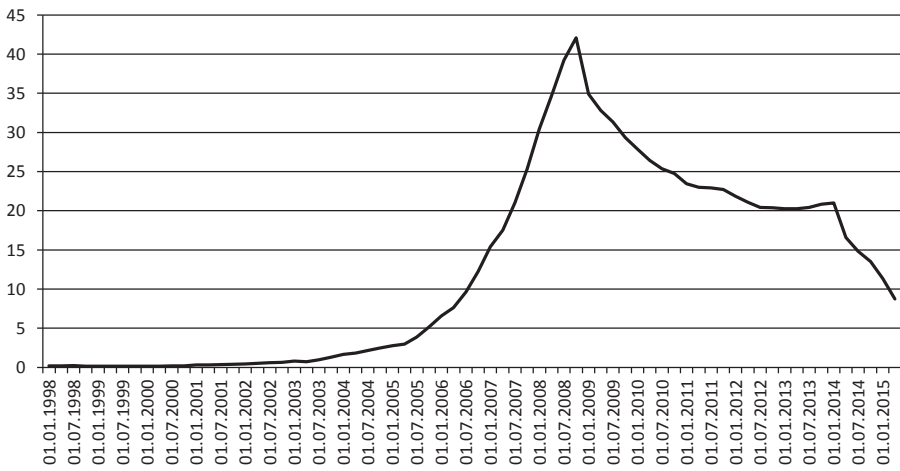
Банк	Станом на 01.01.2015			Станом на 01.04.2015			Зміна місяця
	Обсяг, млн грн	Місце	Частка, %	Обсяг, млн грн	Місце	Частка, %	
УКРЕКСІМБАНК	35 657	1	12,4	47 740	2	14,0	-1
ОЩАДБАНК	18 682	3	6,5	26 649	3	7,8	0
УКРГАЗБАНК	5 463	15	1,9	6 087	15	1,8	0
КИЇВ	66	132	0	67 120		0	12
РОДОВІД БАНК	62	136	0	85 114		0	22
За банками з державним капіталом	59 930		20,8	80 628		23,6	
УКРСОЦБАНК	10 052	8	3,5	9 757	9	2,9	-1
ОТП БАНК	6 258	13	2,2	8 137	12	2,4	1
УКРСИББАНК	8 435	9	2,9	12 708	6	3,7	3
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	14 348	4	5,0	16 366	4	4,8	0
За найбільшими банками із західним капіталом	39 093		13,6	46 968		13,8	
ПРОМІНВЕСТБАНК	6 009	14	2,1	7 569	14	2,2	0
ВТБ БАНК	3 701	19	1,3	4 342	18	1,3	1
СБЕРБАНК РОСІЇ	4 272	17	1,5	5 994	16	1,8	1
АЛЬФА-БАНК	6 914	11	2,4	8 256	11	2,4	0
За найбільшими банками з російським капіталом	20 896		7,3	26 161		7,7	
ПРИВАТБАНК	33 478	2	11,6	50 861	1	15,0	1
ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	6 732	12	2,3	8 297	10	2,4	2
ПУМБ	12 092	5	4,2	13 270	5	3,9	0
ДЕЛЬТА БАНК	11 478	7	4,0	11 744	7	3,5	0
За найбільшими банками з приватним українським капіталом	63 780		22,1	84 172		24,8	
Інші банки	104 021		36,2	102 105		30,1	
За всіма банками	287 719		100,0	340 035		100,0	

Джерело: складено за даними офіційного веб-сайту НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=15141198>.

та майже на 340 млн дол. США. Станом на 1 квітня 2015 р. обсяг цього сегмента активів знизився до 8,7 млрд дол. США в еквіваленті за офіційним курсом НБУ (рис. 4).

Аналіз динаміки кредитних портфелів 15 найбільших банків вказує на те, що банки в цей період переважно зосереджувалися на конвертації валютної заборгованості клієнтів у гривневу (табл. 3).

Виняток становить “ПУМБ”, який наростив кредитний портфель фізичних осіб більше ніж на 500 млн грн. У цьому сегменті пасивів банки з державним капіталом мають частку 6,6 %. Лідером на цьому напрямі є “Приватбанк” з часткою 15,5 %. Слід зауважити, що очікується значний перерозподіл ресурсів у зв’язку з введенням тимчасової адміністрації у великі банки з українським капіталом “Надра” та “Дельта”, які мали великі роздрібні портфелі. Істотну

Джерело: розраховано за даними офіційного веб-сайту НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.

Рис. 4. Динаміка портфеля кредитів фізичних осіб у 1998—2015 рр. у еквіваленті млрд дол. США за офіційним курсом НБУ

частку на ринку контролюють банки із західним капіталом: “Укрсоцбанк” — 11,1 %, “Райффайзен банк Аваль” — 9,0, “Укрсиббанк” — 5,5, “ОТП банк” — 4,5 %. За сумарними обсягами кредитний портфель фізичних осіб еквівалентний рівневі I кв. 2006 р.

Найбільшою соціальною проблемою, пов’язаною зі стрімкою девальвацією гривні, є проблема валютних позичальників довгострокових іпотечних кредитів. Кредитування фізичних осіб у валюті має суттєві регуляторні обмеження з 2009 р. Але курсові ризики, а потім збитки, яких банки зазнали й перенесли їх на позичальників, зумовляють значну соціальну напруженість. На сьогодні відбуваються масові протести позичальників і зареєстровано у Верховній Раді України декілька неоднозначних законодавчих ініціатив щодо врегулювання ситуації.

Моніторинг кредитного портфеля юридичних осіб. За I кв. 2015 р. кредитний портфель юридичних осіб скоротився на 29,7 млрд грн та на 1,4 млрд дол. США. Обсяг цього сегмента ринку зменшився до 39,5 млрд дол. США в еквіваленті за офіційним курсом НБУ (рис. 5).

Поточний обсяг портфеля кредитів юридичних осіб еквівалентний середині 2007 р. В цьому сегменті разом із процесами конвертації валютного портфеля у гривневий протягом I кв. 2015 р. слід відзначити приріст кредитного портфеля у гривні банків із західним капіталом, зокрема “Укрсиббанку” (майже на 2,0 млрд грн) і “Укрсоцбанку” (на 1,0 млрд грн). Загалом збільшилася частка кредитів у найбільших банках. Державні банки контролюють 22,3 % портфеля юридичних осіб, і їхня частка на ринку зростає. Найбільший

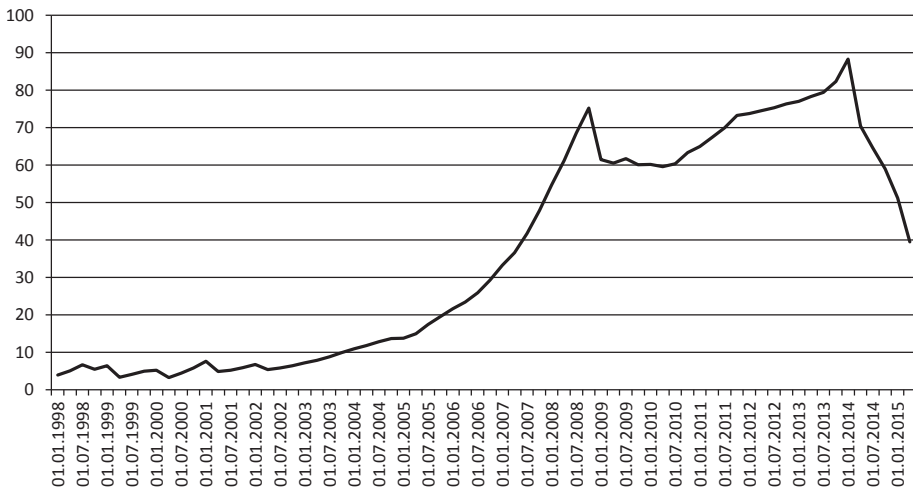
Таблиця 3. Позиція банків на ринку кредитів фізичних осіб

Банк	Станом на 01.01.2015			Станом на 01.04.2015			Зміна місяця
	Обсяг, млн грн	Місце	Частка, %	Обсяг, млн грн	Місце	Частка, %	
УКРЕКСІМБАНК	979	25	0,5	1 308	23	0,6	2
ОЩАДБАНК	4 295	10	2,4	4 665	12	2,3	-2
УКРГАЗБАНК	4 120	12	2,3	5 141	10	2,5	2
КИЇВ	149	53	0,1	99	57	0	-4
РОДОВІД БАНК	1 869	20	1,0	2 538	18	1,2	2
За банками з державним капіталом	11 411		6,3	13 752		6,6	
УКРСОЦБАНК	17 245	3	9,6	22 702	2	11,1	1
ОТП БАНК	7 964	7	4,4	9 221	7	4,5	0
УКРСИББАНК	8 616	6	4,8	11 252	6	5,5	0
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	14 841	5	8,3	18 515	5	9,0	0
За найбільшими банками із західним капіталом	48 666		27,1	61 690		30,1	
ПРОМІНВЕСТБАНК	117	59	0,1	120	54	0,1	5
ВТБ БАНК	2 544	14	1,4	2 574	17	1,3	-3
СБЕРБАНК РОСІЇ	1 153	23	0,6	1 100	24	0,5	-1
АЛЬФА-БАНК	6 505	8	3,6	6 726	8	3,3	0
За найбільшими банками з російським капіталом	10 318		5,7	10 520		5,2	
ПРИВАТБАНК	30 104	1	16,8	31 828	1	15,5	0
ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	3 786	13	2,1	5 024	11	2,5	2
ПУМБ	4 902	9	2,7	5 926	9	2,9	0
ДЕЛЬТА БАНК	19 707	2	11,0	19 819	4	9,7	-2
За найбільшими банками з приватним українським капіталом	58 498		32,6	62 596		30,6	
Інші банки	50 147		28,3	56 203		27,5	
За всіма банками	179 040		100,0	204 761		100,0	

Джерело: складено за даними офіційного веб-сайту НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=15141198>.

кредитний портфель сконцентрований у банку з приватним українським капіталом “Приватбанк” — 17,9 %. Чотири найбільші банки з російським капіталом разом контролюють 18,7 % загального обсягу кредитного портфеля юридичних осіб (табл. 4).

Аналіз тенденцій основних портфелів активів і пасивів юридичних і фізичних осіб вказує на те, що триває процес демонетизації економіки. У І кв. 2015 р. фактично згорнувся міжбанківський кредитний ринок. Реалізація нової редакції закону про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб та видучення майже 50 банків із ринку зробили небезпечними для банків не тільки бланкові міжбанківські кредити, а й операції СВОП і РЕПО. Банківська спільнота розбилася на кластери, які майже не контактують один з одним. За таких умов чи не єдиним джерелом підтримки поточної ліквідності є НБУ.

Джерело: розраховано за даними офіційного веб-сайту НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.

Рис. 5. Динаміка портфеля кредитів юридичних осіб у 1998—2015 рр. у еквіваленті млрд дол. США за офіційним курсом НБУ

Кредити рефінансування НБУ. Національний банк України як кредитор останньої інстанції в умовах впливу коштів клієнтів надає ресурсну підтримку банкам, які втрачають ліквідність (табл. 5). Із середини 2014 р. ресурсну підтримку отримують банки, власники яких беруть зобов'язання протягом 180 днів збільшити статутний капітал і таким чином подолати негативні явища у своїх структурах. НБУ послідовно почав працювати над розкриттям інформації про кінцевих бенефіціарів діяльності банків, а також посилив нормативні вимоги до ідентифікації кредитів, наданих пов'язаним особам. Саме невиконання власниками банків взятих зобов'язань щодо капіталізації останнім часом є ключовою причиною введення в банки тимчасових адміністрацій.

Приблизно третину кредитів рефінансування НБУ надано банкам із державним капіталом. Підтримка банків із російським капіталом є мінімальною, і її частка зменшується. Значну частку кредитів рефінансування надано банкам, які пізніше було визнано неплатоспроможними і введено до них тимчасову адміністрацію. У I кв. 2015 р. НБУ скоротив заборгованість банків за кредитами рефінансування. Основними позичальниками у НБУ в цьому періоді були “Приватбанк” і банк “Фінанси та кредит”.

Ринок цінних паперів, що рефінансуються НБУ. В умовах, коли є невпевненість у платоспроможності позичальників, банки починають активніше кредитувати урядові запозичення. В активах банків обліковуються цінні папери, емітовані державою або державними установами, ліквідність яких гарантована

Таблиця 4. Позиція банків на ринку кредитів юридичних осіб

Банк	Станом на 01.01.2015			Станом на 01.04.2015			Зміна місяця
	Обсяг, млн грн	Місце	Частка, %	Обсяг, млн грн	Місце	Частка, %	
УКРЕКСІМБАНК	69 971	3	8,7	91 541	3	9,9	0
ОЩАДБАНК	84 758	2	10,5	98 511	2	10,6	0
УКРГАЗБАНК	11 823	17	1,5	12 628	17	1,4	0
КИЇВ	863	74	0,1	897	70	0,1	4
РОДОВІД БАНК	2 311	40	0,3	2 634	40	0,3	0
За банками з державним капіталом	169 727		21,1	206 210		22,3	
УКРСОЦБАНК	20 025	12	2,5	26 270	11	2,8	1
ОТП БАНК	11 955	16	1,5	14 000	15	1,5	1
УКРСИББАНК	8 095	22	1,0	11 127	20	1,2	2
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	24 083	7	3,0	27 119	9	2,9	-2
За найбільшими банками із західним капіталом	64 159		8,0	78 516		8,4	
ПРОМІНВЕСТБАНК	42 806	4	5,3	55 392	4	6,0	0
ВТБ БАНК	25 282	6	3,1	34 905	6	3,8	0
СБЕРБАНК РОСІЇ	39 570	5	4,9	54 749	5	5,9	0
АЛЬФА-БАНК	21 891	11	2,7	27 840	8	3,0	3
За найбільшими банками із російським капіталом	129 549		16,0	172 886		18,7	
ПРИВАТБАНК	145 341	1	18,0	166 093	1	17,9	0
ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	23 525	9	2,9	26 663	10	2,9	-1
ПУМБ	23 826	8	3,0	28 683	7	3,1	1
ДЕЛЬТА БАНК	22 492	10	2,8	22 055	12	2,4	-2
За найбільшими банками з приватним українським капіталом	215 185		26,7	243 494		26,3	
Інші банки	228 873		28,2	225 453		24,3	
За всіма банками	807 493		100,0	926 559		100,0	

Джерело: складено за даними офіційного веб-сайту НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=15141198>.

НБУ. Аналіз свідчить, що майже дві третини таких цінних паперів перебуває у портфелях банків з державним капіталом, і в I кв. їхня частка збільшувалася (табл. 6).

Не маючи надійних позичальників у реальному секторі, банки вкладають кошти в державні цінні папери, переважно за низькими процентними ставками, але ці папери можуть бути використані як вторинне джерело ліквідності. Обсяг цього ринку еквівалентний ринкові кредитів фізичних осіб.

Фінансові результати та капіталізація. Зафіксовані збитки банків за I кв. 2015 р. на рівні 80,9 млрд грн вказують на те, що сьогодні банки втратили можливість за рахунок своїх інвестицій надати поштовх економіці для подолання кризи. Це рекордний рівень збитковості. Для порівняння: за 2009 р. банки зафіксували 38,4 млрд грн збитків із подальшим зменшенням цього

Таблиця 5. Залишки за рахунками кредитів рефінансування НБУ

Банк	Станом на 01.04.2015		Станом на 01.01.2015		Зміна, млн грн
	Обсяг, млн грн	Частка, %	Обсяг, млн грн	Частка, %	
УКРЕКСІМБАНК	5 150	5,0	5 199	0,0	-49
ОЩАДБАНК	18 544	18,1	19 582	-1,0	-1 038
УКРГАЗБАНК	4 656	4,5	5 176	-0,5	-520
КИЇВ	757	0,7	759	0,0	-2
РОДОВІД БАНК	2 778	2,7	2 802	0,0	-24
За банками з державним капіталом	31 885	31,1	33 517	-1,6	-1 632
ПРОМІНВЕСТБАНК	1 810	1,8	1 770	0,0	40
ВТБ БАНК	52	0,1	236	-0,2	-184
АЛЬФА-БАНК	380	0,4	1 365	-0,9	-985
За банками з російським капіталом	2 242	2,2	3 370	-1,1	-1 128
ПРИВАТБАНК	25 876	25,3	18 357	7,1	7 519
ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	5 375	5,2	4 899	0,5	476
ПУМБ	822	0,8	1 190	-0,4	-368
ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА	9 118	8,9	9 170	0,0	-52
За найбільшими банками з українським капіталом	41 191	40,2	33 616	7,2	7 574
НАДРА	10 255	10,0	10 255	0,0	0
ДЕЛЬТА БАНК	8 558	8,4	8 584	0,0	-27
ІМЕКСБАНК	3 393	3,3	3 393	0,0	0
ЗЛАТОБАНК	859	0,8	867	0,0	-8
КИЇВСЬКА РУСЬ	443	0,4	790	-0,3	-348
УКРБІЗНЕСБАНК	182	0,2	335	-0,1	-153
За банками з тимчасовою адміністрацією	23 689	23,1	24 224	-0,5	-535
Інші банки	3 412	3,3	10 428,9	-6,7	-7 017
Всього	102 437	100,0	105 157	-2,6	-2 720

Джерело: складено за даними офіційного веб-сайту НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=15141198>.

показника до 13 млрд грн у 2010 р. і до 7 млрд — у 2011 р. За весь 2014 р. збитки банків становили 52,9 млрд грн.

Фактично локальні дефолти позичальників банківської системи призвели до неплатоспроможності великої групи банків. За I кв. банки сформувавши більше ніж 117 млрд грн резервів під активні операції, що призвело до зменшення майже на 62 млрд грн загального обсягу капіталів банків (рис. 6).

Тимчасові адміністратори показали значні збитки: у банку “Надра” 21,6 млрд грн, а у банку “Дельта” — 33,2 млрд грн. Це були найбільші банки, що мали роздрібні кредитні портфелі у валюті. Протягом I кв. 2015 р. в них була введена тимчасова адміністрація, тому пасиви перераховувалися в гривню на дату зупинення комерційної діяльності цих установ, а активи (переважно кредити) й далі обліковувалися у валюті. Курсові “ножиці” відображають ту різницю, з якою має справу менеджмент інших роздрібних банків.

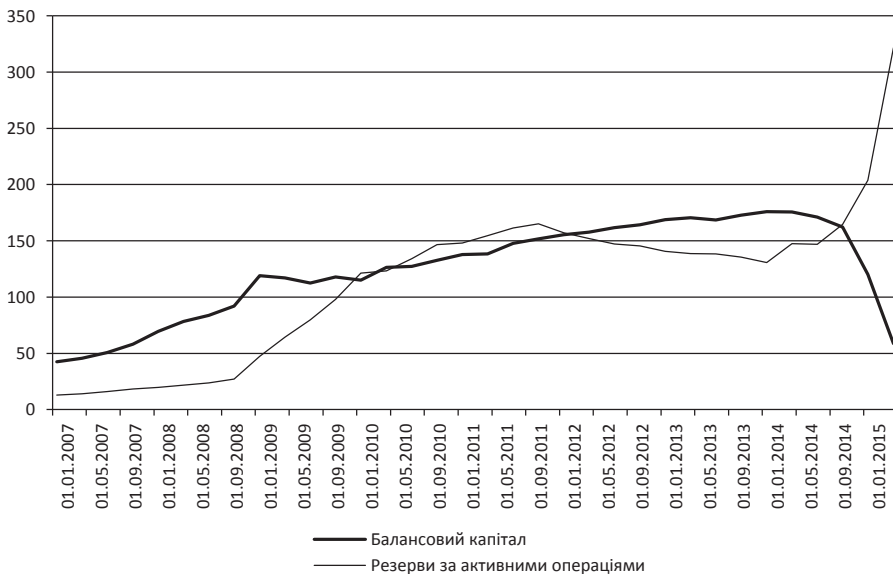
Таблиця 6. Позиція банків на ринку цінних паперів, рефінансованих НБУ

Банк	Станом на 01.01.2015			Станом на 01.04.2015			Зміна місяця
	Обсяг, млн грн	Місце	Частка, %	Обсяг, млн грн	Місце	Частка, %	
УКРЕКСІМБАНК	48 074	1	28,1	63 027	1	34,0	0
ОЩАДБАНК	39 459	2	23,1	47 767	2	25,7	0
УКРГАЗБАНК	6 924	3	4,0	7 623	3	4,1	0
КИЇВ	6	105	0	5	100	0	5
РОДОВІД БАНК	657	27	0,4	675	24	0,4	3
За банками з державним капіталом	95 120		55,6	119 097		64,2	
УКРСОЦБАНК	4 815	7	2,8	2 886	10	1,6	-3
СІТІБАНК	6 201	4	3,6	5 071	7	2,7	-3
УКРСИББАНК	2 461	15	1,4	877	23	0,5	-8
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	4 993	5	2,9	5 154	6	2,8	-1
За найбільшими банками з західним капіталом	18 471		10,7	13 988		7,6	
ПРОМІНВЕСТБАНК	3 369	10	2,0	4 018	8	2,2	2
ВТБ БАНК	1 752	21	1,0	1 286	22	0,7	-1
СБЕРБАНК РОСІЇ	4 944	6	2,9	5 418	5	2,9	1
АЛЬФА-БАНК	4 393	8	2,6	3 124	9	1,7	-1
За найбільшими банками з російським капіталом	14 458		8,5	13 846		7,5	
ПРИВАТБАНК	2 275	16	1,3	1 672	16	0,9	0
ХРЕЩАТИК	3 024	12	1,8	2 652	11	1,4	1
ФІДОБАНК	3 575	9	2,1	2 591	12	1,4	-3
ДЕЛЬТА БАНК	3 095	11	1,8	5 766	4	3,1	7
За найбільшими банками з приватним українським капіталом	11 969		7,0	12 681		6,8	
Інші банки	31 026		18,2	25 895		13,9	
За всіма банками	171 044		100,0	185 506		100,0	

Джерело: складено за даними офіційного веб-сайту НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=15141198>.

В аналізі оцінки капіталізації треба враховувати, що готуючи баланси до аудиту міжнародних компаній та відповідно до поточних вимог НБУ, банки сформували реальні збитки за активами, розміщеними на території АТО та анексованої Автономної Республіки Крим (табл. 7).

Доцільно стимулювати зусилля менеджменту державних банків, спрямовані на досягнення високої ефективності діяльності, конкурентоспроможності та домінуючої позиції державних банків на ринку як підтвердження належної ролі держави. Варто зробити акцент у капіталізації банків за участю держави не на збільшенні капіталу, а на зниженні обсягу ризикових активів і підвищенні культури управління ризиками й корпоративного управління за сучасними стандартами [16]. Необхідно запобігати націоналізації нежиттєздатних

Джерело: розраховано за даними офіційного веб-сайту НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.

Рис. 6. Динаміка балансового капіталу та сформованих резервів під активні операції банків у 2007—2015 рр., млрд грн

банків шляхом удосконалення критеріїв прийнятності та усунення зволікань із прийняттям рішень державою, протидіяти зловживанням у прийнятті політизованих або популістських рішень про капіталізацію банків.

Отже, можна зробити такі висновки:

1. У I кв. 2015 р. тривав негативний процес демонетизації реального сектору економіки.

2. Аналіз позиції державних банків в основних секторах активів і пасивів підтверджує їхню спроможність забезпечити нормальний функціональний стан банківської системи в особливий період.

3. Девальваційні процеси зменшують капіталізацію банківської системи й можливості банків щодо інвестування ресурсів у реальний сектор економіки.

4. Банки з державним капіталом потребують подальшої капіталізації у 2015 р.

5. У прийнятті рішень про схвалення планів реструктуризації банків слід запобігати спотворенню конкуренції на ринку внаслідок державної допомоги. Потрібно переглянути критерії прийнятності банків для входження держави в капітал з огляду на чіткіше визначення підстав загрози фінансовій стабільності та системної важливості установ.

6. Необхідно створити єдиний координуючий орган управління процентною політикою банків з державним капіталом на рівні Міністерства фінансів

Таблиця 7. Позиція банків за рівнем капіталізації

Банк	Станом на 01.01.2015			Станом на 01.04.2015			Зміна місяця
	Обсяг, млн грн	Місце	Частка, %	Обсяг, млн грн	Місце	Частка, %	
УКРЕКСІМБАНК	8 536	3	7,1	9 192	4	15,6	-1
ОЩАДБАНК	11 150	2	9,3	10 414	2	17,7	0
УКРГАЗБАНК	1 571	21	1,3	1 192	19	2,0	2
КИЇВ	165	90	0,1	78	129	0,1	-39
РОДОВІД БАНК	3 331	11	2,8	3 298	7	5,6	4
За банками з державним капіталом	24 753		20,6	24 175		41,0	
УКРСОЦБАНК	6 239	4	5,2	9 686	3	16,4	1
ОТП БАНК	1 375	24	1,1	650	25	1,1	-1
УКРСИББАНК	1 781	19	1,5	1 461	17	2,5	2
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	6 148	5	5,1	4 105	6	7,0	-1
За найбільшими банками із західним капіталом	15 542		12,9	15 902		27,0	
ПРОМІНВЕСТБАНК	1 660	20	1,4	1 388	18	2,4	2
ВТБ БАНК	3 888	9	3,2	-942	156	-1,6	-147
СБЕРБАНК РОСІЇ	3 904	8	3,2	1 772	12	3,0	-4
АЛЬФА-БАНК	3 510	10	2,9	2 254	9	3,8	1
За найбільшими банками з російським капіталом	12 962		10,7	4 472		7,6	
ПРИВАТБАНК	21 696	1	18,0	22 093	1	37,5	0
ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	2 386	14	2,0	1 670	13	2,8	1
ПУМБ	4 777	6	4,0	4 428	5	7,5	1
ДЕЛЬТА БАНК	4 750	7	3,9	-28 535	160	-48,4	-153
НАДРА	2 991	12	2,5	-18 683	159	-31,7	-147
За найбільшими банками з приватним українським капіталом	36 600		30,4	-19 027		-32,3	
Інші банки	30 392		25,4	33 463		56,7	
За всіма банками	120 249		100,0	58 986		100,0	

Джерело: складено за даними офіційного веб-сайту НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=15141198>.

України, до складу якого входили б члени наглядових рад банків, із метою незалежного аналізу якості управління державними фінансами.

Список використаних джерел

1. *Алексеевко М. Д.* Капітал банку: питання теорії і практики : монографія / М. Д. Алексеевко ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". — К., 2002. — 276 с.
2. *Базилевич В. Д.* Макроекономіка : підручник / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Л. О. Баластрик ; за ред. В. Д. Базилевича. — 4-те вид., переробл. і доповн. — К. : Знання, 2008. — 744 с.
3. *Стігність фінансових ринків України та механізми її забезпечення* / О. І. Барановський, В. Г. Барановська, Є. О. Бублик та ін. ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування ; за ред. О. І. Барановського. — К., 2010. — 492 с.
4. *Васильченко З. М.* Капіталізація банків України: сучасний стан та проблеми нарощення / З. М. Васильченко, І. В. Доманецький // Фінансово-кредитна діяльність:

проблеми теорії та практики. — 2013. — Вип. 1. — С. 3—10 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-df/Fkd_2013_1_3.pdf.

5. *Вовчак О. Д.* Банківська інвестиційна діяльність в Україні : монографія / О. Д. Вовчак. — Л. : Вид-во Львів. комерц. акад., 2005. — 544 с.

6. Капіталізація економіки України : наук. доп. / за ред. В. М. Гейця, А. А. Гриценка ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. — К., 2007. — 220 с.

7. Банківська система України: становлення та розвиток в умовах глобалізації економічних процесів : монографія / за ред. О. В. Дзюблюка. — Т. : Вектор, 2012. — 462 с.

8. Розвиток банківської системи в умовах формування нової архітектури фінансового ринку / за ред. В. В. Коваленко. — О. : Атлант, 2012. — 765 с.

9. *Лагутін В. Д.* Кредитування: теорія і практика : навч. посіб. / В. Д. Лагутін. — 3-тє вид., переробл. і доповн. — К. : Знання ; КОО, 2002. — 215 с.

10. Інвестиційна діяльність комерційних банків : монографія / І. О. Лютий, Р. В. Пікус, Н. В. Приказюк, К. І. Старовойт-Білоник. — Івано-Франківськ : ПВНЗ “Талицька академія”, 2010. — 388 с.

11. *Мищенко В.* Ліквідність банківської системи: економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу / В. Мищенко, А. Сомик // Вісник Національного банку України. — 2008. — № 11. — С. 6—9.

12. *Науменкова С. В.* Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури : монографія / С. В. Науменкова, С. В. Мищенко ; Ун-т банк. справи, Центр наук. досліджень Нац. банку України. — К., 2009. — 384 с.

13. *Опарін В. М.* Фінансова система України: теоретико-методологічні аспекти / В. Опарін ; ДВНЗ “Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана”. — К., 2005. — 238 с.

14. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : монографія / за наук. ред. В. Федосова ; ДВНЗ “Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана”. — К., 2002. — 387 с.

15. *Дробязко А.* Банківська система України: фінансові реалії 2013 року / А. Дробязко, В. Лісовенко, В. Федосов // Ринок цінних паперів України. — 2014. — № 8. — С. 71—90.

16. *Гасанов С. С.* Діяльність банків за участю держави в капіталі у 2014 році / С. С. Гасанов, О. О. Любіч, Г. П. Бортніков ; ДННУ “Акад. фін. упр.”. — К., 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ndfi.minfin.gov.ua/getfile.php?page_id=158&num=14.